

Б.Ш. Шуришбай*¹, Р.С. Чекетаева², М.Ш. Тарлаубай³

¹С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің қауымдастырылған профессоры,
тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан, Өскемен қаласы

E-mail: ms.beybitgul@mail.ru

²С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің сениор-лекторы,
тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан, Өскемен қаласы

E-mail: roza.cheketaeva@mail.ru

³С.Аманжолов атындағы ШҚУ-нің «Алтайтану» ғылыми зерттеу орталығының директоры,
PhD, Қазақстан, Өскемен қаласы

E-mail: shurshitbai_maira@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМНІҢ БИІК ҮЛГІСІ САНАЛАТЫН ҚОЖАН БАТЫР

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ-жоңғар соғысы кезеңіндегі Қожан батырдың ерлігі мен патриотизмін зерттей отырып, оның тарихи тұлғасын тереңінен ашу мақсат етілген. Қожан батырдың қазақ халқының тәуелсіздігі мен бостандығын қорғаудағы үлесі, сондай-ақ оның әскери тактикасы мен батырлар институтының қоғамдағы рөлі ерекше талқыланады. Батырдың тарихтағы орны мен қазақ патриотизмінің қалыптасуына қосқан үлесі қарастырылады.

Қожан батырдың тікелей ерлігімен қатар, оның отбасылық тарихы мен ата-бабаларының жауынгерлік дәстүрлері де маңызды орын алады. Мақалада Қожан батырдың әкесі Жұмық, атасы Байжігіт, сондай-ақ ұлдары Тілеумет, Қабаш, Есенқұл жайлы да мәліметтер келтіріледі. Бұл деректер батырлардың ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан жауынгерлік және патриоттық рухын көрсетеді. Жауынгерлік ерліктері бүгінгі ұрпаққа патриотизмнің асқақ үлгісін ұсынады, ал олардың жауынгерлік құндылықтары қазақ қоғамындағы ерліктің, елдіктің және бірліктің негізі болып табылады.

Бұл зерттеу Қожан батырдың жеке тұлғасын ғана емес, қазақ қоғамының тарихи жауынгерлік дәстүрлерін, әскери ерлік пен ұлттық сананың қалыптасуын да назарға алады. Әсіресе, қазақ-жоңғар соғысы кезіндегі батырлардың рөлі мен елдің тәуелсіздігін қорғаудағы қажырлы күресі қазіргі ұрпақ үшін маңызды тарихи сабақ болып табылады.

Түйін сөздер: тұлғатану, шежіре, патриотизм, батыр, тәрбие, қазақ-жоңғар соғысы.

Шуришбай Б.Ш.*¹, Чекетаева Р.С.², Тарлаубай М.Ш.³

¹Ассоциированный профессор Восточно-Казахстанского университета имени С.Аманжолова,
кандидат исторических наук, Казахстан, г. Усть-Каменогорск.

E-mail: ms.beybitgul@mail.ru

²Сениор-лектор Восточно-Казахстанского университета имени С. Аманжолова,
кандидат исторических наук, Казахстан, г. Усть-Каменогорск.

E-mail: roza.cheketaeva@mail.ru

³Директор научно-исследовательского центра «Алтайтану» ВКУ имени С. Аманжолова, PhD
Казахстан, Усть-Каменогорск.

E-mail: shurshitbai_maira@mail.ru

КОЖАН БАТЫР-ВЫСОКИЙ ОБРАЗЕЦ КАЗАХСТАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА

Аннотация

В статье исследуется героизм и патриотизм Кожан батыра в период казахско-жонгарской войны, с целью глубже раскрыть его историческую личность. Особое внимание уделяется его вкладу в защиту независимости и свободы казахского народа, а также его военной тактике и роли института батыров в обществе. Рассматривается место батыра в истории и его вклад в формирование казахского патриотизма.

Помимо непосредственного героизма Кожан батыра, важное место занимает история его семьи и боевые традиции его предков. В статье также приводятся сведения о его отце Жұмыке, деде Байжигите, а также сыновьях Тілеумете, Қабаше и Есенқуле. Эти данные показывают преемственность воинского и патриотического духа через поколения. Воинские подвиги этих батыров являются высокими

примерами патриотизма для нынешнего поколения, а их военные ценности являются основой для героизма, народности и единства казахского общества.

Это исследование не только касается личной личности Кожан батыра, но и исторических воинских традиций казахского общества, военного героизма и формирования национального сознания. Особенно важным является вклад батыров во время казахско-жонгарской войны в защиту независимости страны, их стойкая борьба, которая сегодня служит важным историческим уроком для нынешнего поколения.

Ключевые слова: персонификация, летопись, патриотизм, воин, воспитание, казахско-жунгарская война.

*B.Sh.Shurshitbay*¹ R.S. Cheketaeva², M.Sh.Tarlaubay³.*

¹Associate professor of Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Candidate of Historical Sciences Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan. E-mail: ms.beybitgul@mail.ru

²Senior lekturer of Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Candidate of Historical Sciences Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan. E-mail: roza.cheketaeva@mail.ru

³Director of the research center

“Altaitanu” Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, PhD Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk. E-mail: shurshitbai_maira@mail.ru

KOZHAN BATYR IS A HIGH EXAMPLE OF KAZAKHSTANI PATRIOTISM

Abstract

This article explores the heroism and patriotism of Koghan Batyr during the Kazakh-Jongar war, aiming to deeply uncover his historical persona. The article discusses his contribution to the defense of the independence and freedom of the Kazakh people, as well as his military tactics and the role of the institution of batyrs in society. It also examines his place in history and his contribution to the formation of Kazakh patriotism.

In addition to Koghan Batyr's direct heroism, the article highlights the history of his family and the martial traditions of his ancestors. It provides information about his father Zhumyk, grandfather Bayzhigit, and his sons Tileumet, Kabash, and Esenkul. These details demonstrate the continuity of the warrior and patriotic spirit across generations. The military feats of these batyrs serve as an exalted example of patriotism for the current generation, and their martial values are the foundation of heroism, nationhood, and unity in Kazakh society.

This study not only focuses on Koghan Batyr's individual personality, but also on the historical warrior traditions of Kazakh society, military heroism, and the formation of national consciousness. Of particular importance is the role of batyrs during the Kazakh-Jongar war in defending the country's independence, and their steadfast struggle, which serves as an important historical lesson for today's generation.

Key words: personality, chronicle, patriotism, warrior, upbringing, kazakh-dzungarian war.

Кіріспе.

Қазақстан тәуелсіздік ала сала бұрын айтуға, жазуға тыйым салынып келген көптеген тарихи-мәдени, әлеуметтік-саяси оқиғаларды қайта зерттеуге, ақ пен қарасын ашуға мүмкіндік алды. Халықаралық, мемлекеттік, өңірлік деңгейде өз тарихын, мәдениетін, ділін, дінін қайта жаңғырту мүмкіндігі туды. Бұрын көп уақыт айтылмай келген оқиғалар жөнінде зерттеуге, жазуға мүмкіндік туды.

Қазақстан тарихында батырлар мен тарихи тұлғалар халықтың өз елін, жерін қорғаудағы ұлы ерліктері мен қазыналы мұралары арқылы ерекше орын алады. Олардың жауынгерлік ерліктері, патриоттық рухы, ұлттық құндылықтарды сақтау жолындағы күрестері бүгінде қазақ халқына рухани азық беріп отыр. Осы батырлар қатарында Қожан батырдың есімі ерекше аталады. Қожан батыр — Қазақстан тарихындағы маңызды тұлға болып, өзінің ерлігімен, азаматтық ұстанымымен қазақ халқының патриотизмі мен ұлттық сана-сезімін нығайтуға зор үлес қосқан. Бұл мақалада Қожан батырдың өмірі, ерлік жолы және оның Қазақстандық патриотизмнің үлгісі ретінде тарихтағы орны қарастырылады.

Өзектілігі.

Отан тарихының тұлғатану бағыты өзекті тақырыптың бірі болып табылатыны сөзсіз. Осыған байланысты, жеке тұлғаны жан-жақты зерттеу маңыздылығы бұрынғыдан арта түсті. Соңғы уақытта, «тарихи ғұмырнама», «тарихи тұлғатану», «биотарихнамалық жанр», «персоналды тарих» сияқты терминдер ғылымтануда жиі қолданыла бастады. Аталған терминдер тарихнамадағы осыған дейін қалыптасқан салаларымен бірге, тұлғатану саласын жаңа көзқараспен қарастыруға мүмкіндік береді, сондықтан Қожан Жұмықұлының халқы үшін сіңірген еңбегі, батырлығы тақырыбы өзекті. «Қазақ

патриотизмінің биік үлгісі саналатын Қожан батыр» тақырыбының өзектілігі жан-жақты айқындалады. Қожан батыр – қазақ халқының тарихында терең із қалдырған тұлға. Оның ержүректігі, күрескерлігі, ұлтжандылығы, еліне деген адалдығы бүгінгі ұрпаққа үлгі болары сөзсіз.

1. Ұлттық тарихтың ұмытылмас беттерін жаңғырту

Батыр Қожан – қазақ жерін қорғап, сыртқы жауға қарсы күресіп, ұлт тәуелсіздігі үшін жанын пидатқан батырлардың бірі. Оның есімі ұлт тарихының бір бөлігі ретінде ұмытылмай, кейінгі ұрпаққа тарихи тағылым болып қалуы керек. Бұл тақырып қазақ халқының тарихи жадын жаңғыртып, ата-баба ерлігін дәріптеуді көздейді.

2. Патриотизмнің тарихи және қазіргі маңыздылығы

Қожан батырдың ұлтжандылық, елге деген сүйіспеншілік, ұлттық құндылықтарды сақтау және қорғау – жас ұрпаққа үлгі боларлық ерекше қасиеттер. Бүгінгі таңда Қазақстанда ұлттық патриотизмді қалыптастыру және нығайту маңызды мәселе болып табылады. Қожан батырдың қайсарлығы отансүйгіштіктің қандай да бір сыртқы факторлар мен қиыншылықтарға қарсы тұрып, ұлттық бірлікті сақтаудың берік идеясы екенін көрсетеді.

3. Қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайлардың маңызы

Қожан батырдың ерлігі мен ұлтжандылығы қазіргі қазақ қоғамына өзекті. Бұл күндері ұлттық бірлікті, тәуелсіздікті, ұлттық бірегейлікті қастерлеу ерекше маңызға ие болуда. Көпэтносты Қазақстан қоғамында ұлттық патриотизмді тәрбиелеу, ұлттық бірлікті нығайту үшін Қожан батыр сынды тарихи тұлғалардың адамгершілігін ұлықтау қажет.

4. Ұлттық құндылықтарды сақтау

Қожан батырдың тарихтағы орны мен ерлігі ұлттық құндылықтарды сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге зор ықпал етті. Тақырыптың маңыздылығы қоғамда ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрді нығайтуға, Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеуге бағытталған.

Сонымен қатар мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Біз үшін тәуелсіздік - ең қымбат құндылық. Батыр бабаларымыз сын сағатта әрдайым бір тудың астында жиналған» [1] екеніне тоқталды. Бұл тақырыпты жан-жақты және терең зерттеу ең алдымен тұлға өмірінің, Қожан Жұмықұлының батырлығының ашылмаған қырларын тану өткен тарихтан қорытынды жасап, бүгінгі өмірде ұтымды пайдалану ғана емес, ертеңгі ұрпаққа дұрыс жол сілтеу үшін қажет.

Материалдар және методология.

Материалдар. Ғылыми мақаланы жазуда ҚР Президенті Қ-Ж.Тоқаевтың халыққа жолдаулары, зерттеу тақырыбына қатысты отандық ғылыми зерттеу еңбектер мен мақалаларға талдау жасау жасалып, сілтемелер берілді. К.Мамыровтың «Қазақ халқының жоңғар басқыншыларына қарсы күресі», «Қожан елінің тарихы мен шежіресі» жинағы пайдаланды.

Методология.

Зерттеу жұмысы көпжақтылы және кешенді әдістерді қолдануды талап етеді. Атап айтқанда: *Тарихи-аналитикалық әдіс:* Қожан батырдың өмірі мен ерлігін тарихи деректер мен құжаттар негізінде талдау. Бұл әдіс арқылы батырдың тарихи кезеңдегі орны мен әлеуметтік рөлін анықтауға болады. *Текстологиялық әдіс:* Қожан батыр туралы жазба деректерді (қазақ ауыз әдебиеті, тарихи жазбалар) талдау, мәтіндердегі патриоттық идеяларды анықтау. *Салыстырмалы әдіс:* Қожан батырдың бейнесін басқа батырлар мен тарихи тұлғалармен салыстыра отырып зерттеу. Бұл әдіс арқылы Қожан батырдың патриотизм үлгісін кеңірек түсінуге мүмкіндік береді. *Мифо-этнографиялық әдіс:* Қожан батырдың бейнесін қазақ халқының мифологиясы мен этнографиясы тұрғысынан қарастыру. Батыр туралы халық аузынан тараған аңыздар мен жырларды зерттеу. *Әлеуметтік-мәдени талдау:* Қожан батырдың қазақ қоғамында қалыптасқан қоғамдық санадағы орны мен оның ұлттық бірлік, тәуелсіздік идеалдарына қосқан үлесін зерттеу. Сонымен қатар қазақ еліне танымал ғалым Сейдімбеков Ақселеу «Халықтың рухани әлеміне ден қойғанда, өткенін, бүгінін және болашағын біртұтас тарихи-мәдени процесс ретінде қарағанда ғана ғылыми шындықтың шоқтығына қол тигізуге болады» [2, 22 б] - деп, ескі әдістемемен жүру арқылы тарихи ақиқатты ашуға болмайтының ашып жазды. Мақалада қаралған мәселелерді ғылыми тұрғыдан бағалау үшін тарихи зерттеудің объективтілік, тарихилық, хронологиялық, аналитикалық талдау әдістемесі қолданылды. Сонымен қатар зерттеу барысында Отан тарихында жаңаша, тың көзқарастармен таңылған М.Қозыбаев, М.Қойгелдиев, Х.Әбжанов, З.Дүкенбаева, Б.Аяған т.б. ғалымдардың тұжырымдары басшылыққа алынды.

Бақылау және талқылау.

Ең алдымен, тұлғалық ұғымы тарихи өлшем болып табылады. Яғни, тарихи тұрғыдан алғанда, елі мен халқы үшін үлкен тарихи мәні бар немесе аса маңызды тарихи оқиғаларда халық тағдырында ерекше орын алған тұлғаға халықтың өзі осындай баға берген. Қазақ тарихында, тарихи оқиғаларында ұлттық деңгейдегі ірі тарихи оқиғаларға қатысқан немесе осы тарихи оқиғалардың ұйымдастырушысы

болған немесе ерлік көрсеткен азаматтар халықтың басты тұлғасына айналды. Қазақ елінің тағдыры мен тарихында, әр ғасырда қайсар да, қаһарман тарихи тұлғалардың талай ұл-қыздары дүниеге келген. Солардың арқасында қазақ жерінің бір бөлігі жау қолына өтпей, асыл тарихымыз бен намысымызды қолдан бермедік. Қазақ тарихында мәңгілік қалатын тұлғалар бар. Отандық тарихтағы бірегей тарихшы М.Қозыбаев былай дейді: «Тұлға – ол қандай қасиеттерімен елден ерек, жұрттан бөлек болуы керек? Тұлға – интеллект, ақыл, парасат иесі. Ол өткірлігімен, тапқырлығымен, көрегендігімен, қажымас күш-қуатымен, ақыл-парасатымен, басқаша айтқанда көсемдігімен, шешендігімен, әділдігімен, өз мүддесін ұлт мүддесімен ұштастырумен, ұлтжандылығымен ерекшеленген жан» [3].

Хангелді Әбжанов пен Гульмира Назарбаеваның бірлескен «Қазақстан: тарих тұлға теория» ғылыми зертетулерінің ішінде көтерілген өзекті мәселелердің бірі тарихи тұлғалардың қалыптасуы үрдісі. Олардың теориялық пайымдауларында «Көзінің тірісінде аты аңызға айналған тұлғалар тарихта өте көп кездесе бермейді» деген ғылыми ойларын алға тартады [4]. Еліміздің тарихында әр кезеңде елі үшін ерлік жасаған батыр тұлғалар бар.

Қазақтардың елдігін қорғаған батырлар осы қоғамдық жіктің өкілдері өмір бойы әскери кәсіппен айналысқан адамдар болды [5, 12 б.]. Алаш жұрты небір қиын қыстау замандарды бастан кешіріп, талай жаугершілік кезеңде аттың жалы, түйенің қомында жүріп, ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен Ертіс пен Еділ, Жайыққа дейінгі, Алтайдан бастап ұлан байтақ жерді қорғап, келер ұрпаққа аманат етті. Жері үшін атқа қонып, қолыңа қару ұстаған ата-бабаларымыздан мұраға қалған асқақтаған таулар, өзен-көлдер, сары дала, ормандар, айта берсе теңеуі жетпес ұлы даланың киелі мекені бізге аманат. Тарихтың тұңғышына енген, қойнауы тарихқа тұнып тұрған Шығыс Қазақстандағы Тарбағатай жері. Шетсіз де шексіз созылған қазақтың кең даласында Тарбағатай мен Зайсан аралығында жатқан сақтардан бері атамекен болып келе жатқан Шілікті жазығы. Осы жерді Байжігіттің Жұмығынан тарған Қожан ұрпақтары мекен етті. Қазіргі уақытта сол найманнан тарайтын Қожан ұрпақтарын қожалармен шатастырушылар саны артып келеді. Әсіресе шежіреден немесе тарихтан хабары жоқ азаматтардың ішінде өздерің сол Мұхаммед пайғамбар ұрпақтарының генеологиясына жататын қожаларға жатқызушылар бар. Шежірені басқаларға жеткізу, насихаттау жікшілдік пен рушылықтың белгісі емес. Қазақ халқы «Жеті атасын білген ұл - жеті жұрттың қамын жер» дейді. Балаға жеті атасын үйрету – атадан балаға жалғасып келе жатқан қазақтың тәрбиелік дәстүрі. Баланы жастайынан әкесінің аға-інілерімен, құдаларымен, туған-туыстарымен, ата-бабаларымен, руларымен, ауылдастарымен таныстыруға ерекше мән беріледі. «Жеті атасын білмесең, сағыныш болар» дегендей, әрбір азамат жеті атасын білуі керек. Соныменг қоса «Жеті атасын білген – жеті жұрттың қамын ойлаған» - деген мәтел бар. Яғни мақалдың мағынасы: Бұл мақал қазақ халқында өте терең мәнге ие болған ұғым – жеті атаны білудің маңыздылығын білдіреді. Жеті атаға дейінгі туыстарын білудің өзегі қазақтың дәстүрлі мәдениетінде үлкен рөл атқарады. Әсіресе, бұл мақал адамның шығу тегін білу, туыскандарымен байланысын сақтау, және ата-бабасының мұрасын құрметтеу туралы айтады. Жеті ата қазақтың қоғамдық құрылымында және отбасы қатынастарында маңызды рөл атқарған. Қазақтар үшін әрбір адамның жеті атаға дейінгі туыстарын білуі – оның қоғамдағы орны мен жауапкершілігін түсінуіне көмектеседі. Бұл түсінік тек қана отбасы мүшелерінің арасындағы қатынасты білдірмей, жалпы қоғамдағы адамгершілік пен тәртіптің сақталуына да әсер етеді.

Жеті атаға дейінгі туыстарын білудің бір маңызды аспектісі – ар-намыс пен абыройды сақтау. Бұл тұрғыда, әрбір адам өзінің тегін білу арқылы өзіне қатысты моральдық және этикалық жауапкершілікті сезінеді. Жеті атадан арыға кету – туыскандық қатынастарды дұрыс басқару мен өзара сыйластықты қалыптастыруға негіз болады.

Қазақ халқында туыскандық байланыстар өте кең әрі нығайтылған. Біреудің жеті атаға дейінгі туыстарын білмеуі – қоғам ішінде оның тәртібі мен моральдық деңгейін сұраққа алуға әкелуі мүмкін. Осылайша, жеті ата туралы мақал қоғамның тұрақтылығы мен тәртібін сақтау үшін маңызды әрі өзекті екендігін көрсетеді.

Бұл мақал қазақ қоғамының тарихы мен мәдениетінде үлкен орын алады, өйткені ол тек адамға өз тегін білу ғана емес, сонымен қатар қоғам мен отбасы алдындағы жауапкершілікті сезінуге шақырады. Жеті атаға құрмет көрсету – қазақ халқының ұлттық болмысын сақтау, әрі рухани құндылықтарды ұрпақтан ұрпаққа жеткізу үшін аса маңызды нәрсе.

«Жеті атасын білген ұл, жеті жұртқа жақсы әңгімелер» дегенді негізге алып, баласына жастайынан ата тарихын үйретіп, елінің тарихын білу дамиды деген сенім болған. батылдық пен білім беру. ер-азаматтық патриотизм. Әкесі мен атасы балаға жеті атасының атын жатқа айтып, олардың ел үшін жасаған ерлігі мен адамгершілігі туралы әңгімелер айтты. Шежіре арқылы тарихи тұлғалар, олардың өмірі кейінгі ұрпаққа өнеге болатындығы барлығымызға хақ. Қожан Жұмықұлы найман тайпасынан. Қазақ халқының шежіре деректері бойынша наймандар орта жүзге кіреді. Қазақ халқының құрамындағы

наймандардан терістанбалы (кейде елата), сүгірші, төлегетай деген рулар бірлестіктері тарайды. Терістанбалыдан – мәмбет, рысқұл тараса, сүгіршіден – балталы, бағаналы, ергенекті тарайды. Ал, төлегетайдан – қаракерей, мұрын, төртуыл, матай, аталық, садыр. Басқа деректерде наймандардан тоқпан, елата, өкіреш таратылады. Елатадан - келбұға мен кетбұға, өкірештен – төлегетай және сүгірші. Сүгіршіден – ергенекті, бағаналы, балталы, ергенектен - көкжарлы, сарыжомарт, бура рулары тарайды [6]. Бұл ежелгі тайпаның ұрпақтары Қазақстан тарихында, сондай-ақ оның этногенетикалық процестерінде үлкен рөл атқарды.

Қазақ халқын құраған тайпалардың ішінде ежелгі ірі түркі тайпаларының бірегейі наймандар жайлы кім қалам тартпады? Наймандардың тарихы, шежіресі, этимологиясы, батырлары т.б тақырыптар бүгінде өзінің өзектілігін жоймаған, кімді болмасын елең еткізеді. Жоңғарға қарсы күрескен батыр Қожан Жұмықұлынан тараған ұрпақтарды қожандар дейді. Найман тайпасынан Төлегетай-Қаракерей-Байторы-Мейрам-Байыс-Байжігіт-Жұмық-Қожан тарайды [7].

Бұл өмірде жарты әлемді уысына ұстаған небір хандар мен әмірлер, қара қылды қақ жарған шешен билер, көзсіз ерлікке барған ержүрек батырлар өтті. Қазақ қазақ болғалы сонау ерте заманнан бергі әлемде береке бірлігі жарасып, айрандай ұйыған небір бейбіт күндер мен соғыс өрті лаулап, жалыны шартарапты шарпыған сұрапыл - зұлмат жылдар да өткені белгілі. Бұндай күйді Қаракерей ішіндегі «Ұлыс биі» атанған Байжігіттің ұрпақтары да басынан өткерді. Қазақ тарихында бірнеше Байжігіт болған. Оның бірі Сіргелі тайпасынан шығады, екіншісі найман тайпасына жатады. Байыс атасынан ерте жасынан шешендік өнерден тәрбие алған Байжігіт 14 жасында би атанған. Ол Төртуыл руын билеп, ел арасында әділеттілігі мен парасаттылығы арқылы таңылып ұлыс биі деп атанған екен.

Байжігіт Сары үйсіннің қызына үйленіп, одан Жұмық, Мәмбет, Тоғас үш ұл тарап, үлкені Жұмық жаугершілік замандағы батырлық ерлігі бүгінгі күні талай тарихи романдарға арқау болған айтулы батыр-ладың бірі. Ал Жұмықтаң «Алты Жұмық» атанған ұлдары жеке жеке тарих беттерінде өшпестей із қал-дырған тарихи тұлғалар. Қожан батырдың әкесі Жұмық батыр болса XVII-XIX ғасырларда өмір сүріп Жоңғар шапқыншылығы кезінде ерлік көрсетті. Қазақтар мен жоңғарлардың соғысы екі жүз жылдан астам уақытқа созылды, қантөгіске ұласқан аяусыз қақтығыстар екі жаққа да есепсіз қасірет әкелді. XVII-XVIII ғасырлардағы қалмақтармен соғыс қазақтар үшін жоңғар басқыншыларына қарсы – Отан соғысы еді.

Қабанбай батырдың өзі Жұмық батырдың немерелес інісі болған. Жұмық батыр әкесінен ерте айырылған Қабанбай батырды соғыс тәсілдеріне үйретуші, ақылшысы болған.

Ат үстінде найзаласудың қас шебері, әскери тәрбиеші сол әулеттің ішкі шаруашылығы мен сыртқы дипломатиялық жұмыстарын басқарған даңқты қолбасшы Қабанбайдың әкесі Қожағұлмен немерелес Жұмық батырдың төртінші ұлы Қожан бабамыз 1670 жылдары шамасында Маңырақ қойнауында дүниеге келеді [7, 60 б.]. Оның балалық шағы еркелеп өсетін бейбіт заман емес, жоңғар деген жаумен соғысқан уақытқа тұспа-тұс келді. Бала кезінен аңшылыққа қызығушылық танытқан жас батырдың бұл дағдысының өзі әскери ұрыс-шайқастарға дайындық іспеттес еді. Өйткені аңшылыққа әкесі оны аңның азық пен терісі үшін емес, із кесу, барлау, қаумалауға үйрету мақсатында шығарды. Сұрапыл соғыс кезінде туған ұландардың өмірінде аң аулау әскери жаттығуға баулу болды. Сонымен бірге жастайынан батылдық әділігімен, шешендік іскерлігімен ел көзіне түсіп, әкесі одан көп үміт күтіп жан жақты баули бастайды. Қожан батырдың туып өскен мекені қойнауы Сауыр-Тарбағатай мен Маңырақ таулары, шығыстың алтын қақапасы киелі Шілікті өңірі еді. Алайда осы өңірді мекендеген Қожанның өмірі арпалыс кезең, жаугершілік заманға тура келді. Тарихта қазақ-жоңғар соғыстары немесе азаттық үшін жоңғар басқыншыларына қарсы күрес жылдары ойраттар қазақтарға тыныштық бермеді.

Ата бабадан мирас болып қалған киелі жерді анталаған Жоңғар шапқыншылығынан қорғау үшін тарихта белгілі жорықтар басталғанда әкесі Жұмық басшылығындағы Байжігіт қосынының құрамындағы ағаларымен бірге Қожан да бірнеше шайқастарға қатысып, ерлік көрсетіп көзге түсіп үлгерді [7, 61 б.]. Әкесі ұлының елден ерек іскерлігі мен батылдығына тәнті болып, ішкі шаруашылықты басқару мен сыртқы дипломатиялық жұмыстарды ретке келтіруге жастайынан араластыра бастайды. 1715 жылы Тәуке хан қайтыс болып, әкесі Жұмық хан ордасына кеткен кезде, қырықтың қырқасына шыққан Қожанды қалдырады. Сауыр тауындағы Төржайлауда, Манжұр, Жоңғардың жергілікті билеушілерімен шекара мәселесі жөніндегі маңызды келісімді өткізуді сеніп тапсырады. Батыл да ақылды жауынгер Қожан есімі осыдан былай халық арасында кең тарады. Көп ұзамай оны билер мен батырлар да мойындап, сол жылғы келісім қазақ пайдасына шешіліп, іскерлігі арқылы көзге түскен ол Тәуке хан ордасының Шығыс бөлігіне хан кеңесшісі және Байжігіт қосынының бас тәрбиешісі болып бекітіледі [8].

Көшпенділерде отырықшы тұрмыс салты қалыптаспағандықтан, оларда қару-жарак, сауыт-сайман жасайтын тұрақты шеберхана болмайды. Байжігіт жасақтарын жабдықтау үшін Қожан батыр аталас

рулардағы ел ағаларымен кеңесіп, алыс жақыннан ұсталар алдырып, қарапайым қару-жарак жасатса, сауыт-саймандарды үлкен қалалардан алдырады. Ауылдағы қолөнер шеберлерін ұйымдастырып, жасақтың киім-кешек жағын қамтамасыз етіп, ат – тұрмандарын дайындады. К.Мамырұлының келтірген деректерінде Қожан батыр әр жолғы жорықтарда ақбоз атқа мініп, тоқал найзаны қолына алып, қосынның ең алдында жүріп, жекпе-жекке сұранып, жоңғар нояндарын бірінің артынан бірін, жер жастандырғаны туралы жазылады [9]. Күш қайратының мығымдығы мен тақымының мықтылығынан қарсыласын найзаға түйреп, атымен қоса омақастыра береді екен. Содан болар, ел аузында «Қожан болсаң - тақымың мықты» деген тәмсіл сөз қалған. Қазақ батырларының соғыста шайқасу тәсілдері айрықша болған, әр-түрлі соғыс тактикасын пайдаланған. «Үш тоғыс соғысы», «Қаша ұрыс салу», «Екі аша соғысы», «Жүре соғыс», «Жекпе-жек соғыс», «Үлкәр жәрік соғысы», «Ошақ соғысы», «Қоян-қолтық соғыс», «Ай қораланды соғыс», «Қоян қашты жасау», Шұбыртпалы соғыс», «Аламан соғыс», «Хилар соғысы», «Дода соғыс», «Құйрық жеу соғысы», «Ұры соғыс» тәсілдерін қолданған [10]. Батыр ұлдары мен бауырларына әр соғыстың тәсілін, үйретіп отырған жеңіске жету мен соғыс тактикасын басты әдісі ретінде тұтқиылдан шабуылға шығуға баса көңіл бөлінді. Жекелеген жүздіктер мен мыңдық жасақтардың қимылдары бір мақсатқа бағытталды.

Қазақ халқының ерлігіне сын болған қазақ-жоңғар соғыстарының ішіндегі атақты шайқастардың бірі, ең ірісі 1717/1718 жылы көктемде Аякөзде өтті. Қожан батыр 1718 жылы Аякөздегі шайқаста қоршауда қалып, асқан ерлік көрсетіп, ауыр жараланады. Алдыңғы шепте шайқасып атпен шауып келе жатқан Қожан батырдың сауығының оймақтай көзінен жоңғар садағының оғы дәл тиеді. Атынан ауып бара жатқан оны Саян батыр бауырымен бірге жоңғарлармен қылыштасып, қорғайды [8, 14 б.]. Қоршаудан алып шыққан соң Қабанбай батырдың қолында Қожан батыр соңғы демін үзген. Шайқасқа бірге қатысқан ағалары Сайболат пен Қараша туған жеріне әкеліп жерлейді.

Ұлы тұлғалардың өмірі мен өлімі жөнінде қашанда аңыз еріп жүрері белгілі. Екінші бір деректерде әкесі қарт Жұмық батыр және ағалары бастап қайыра соғыс салып, жау қоршауындағы қаңсырап жатқан Қожанды қоршауды бұзып алып шығады [5, 66 б.]. Көп өтпей ауыр жарақатынан Қожан батыр қайтыс болып, өз өсиеті бойынша бірнеше жүз шақырымдағы Маңырақ тауының терсікей бөктеріндегі «Қарақойындағы» ата қонысы, яғни өз қыстауына жерленеді.

Шығыстағы тағы да бір сұрапыл шайқасқа жиналып жатқан жас батыр Қаракерей Қабанбай басқа жақын туыстарымен келіп, қарт батыр Жұмыққа көңіл айтып құран бағыштап қайтады. Қожан Жұмықұлы тірісінде қазақтың шығыс қақпасын жар құлағы жастыққа тимей қорғаған тарихи тұлға. Қожан баба есімі ұрпақ санасында асқан ерлігі, сұңғыла көрегенділігімен сақталынып қалды.

Қожан Жұмықұлының Тілеумет, Қабаш, Есенқұл атты ұлдарының үшеуі де ел қамын жеген, өз өмірлерінен халықтың мүддесін жоғары қойған абзал батырлар болды. Олардан тараған ұл-қызда ата жолын жалғастырып, еліне қорған болған батырлар еді. Қазіргі айтып, жазып жүрген Қазақстандық патриотизмнің биік үлгісін солардан көруге болады.

Тілеумет Қожанұлы XVII ғасырдың соңында дүниеге келген. Оның жастық жағы Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұламаға кезінде өтті. Шайқастардың бірінде жоңғардың Дойырқара Қандыжапты деген батырымен жекпе-жекке шығып, олар бір-бірін ала алмағанда Абылай сұлтан «Ей Бөрі батыр, атаң Жұмық, ақылың жуық, алыстырмай қалмақты алып жық», – деп айғай салады. Осы шайқастан соң күрескенде жауырыны жер иіскемеген балуан, қайсар батырды халық «Бөрі батыр» атаған [11].

Қабаш Қожанұлы Абылай ханның бас сарбаздарының бірі болған. Әкесі Қожан батыр ерлікпен қаза тапқаннан кейін жас батыр атасы Жұмық пен Қабанбай батырдан тәлім-тәрбие алып, қайың сауған кезінде талай қан майданға қатысты. Сонымен қатар Түркістанды азат етуге, кейін Бұхар мен Хиуа, Қытаймен болған шайқастарға қатысты. Бала кезден шешендігі бар Қабаш батырды Қабанбай қалмақтан елшілер келген кезде сөз қағыстырып, келіссөздер жүргізуге қатыстырып отырған.

Қожанның кенже ұлы Есенқұл батыр — қазақ халқының тарихында есімі өшпес орын алатын ұлы тұлға. Ол тек әскери қолбасшы ғана емес, сонымен қатар жоңғар тілін меңгерген аудармашы және дипломат ретінде де кеңінен танымал болды. Есенқұл батырдың бойындағы дара қасиеттері мен ерліктері оны өз заманындағы көрнекті тұлға етті. Ол Ташкентте діни білім алып, оқып, кейінгі өмірінде алған білімін елінің игілігіне жаратты.

Есенқұл батыр қазақ-жоңғар шайқастарына белсене қатысып, елін қорғаудағы қажырлы қызметі үшін қазақ жұртының қадірлі батырына айналды. Оның ең үлкен ерліктерінің бірі — Шорға шайқасындағы айрықша батырлығы. ШҚО Тарбағатай жерінде өткен 80 күндік осы шайқас тарихи маңыздылығымен дараланады. Есенқұл батырдың жау қолына ойсырата сокқы беруді, оның жауынгерлік шеберлігі мен әскери тактикасын дәл көрсетті.

Есенкұл батыр Түркістан мен Сыр бойын жоңғарлардан тазарту үшін атасы Жұмыкпен бірге қол бастап, сансыз шайқастарда ерлік көрсетті. Ең үлкен жеңістерінің бірі — жоңғар батыры Сүбешті жеңіп, үш жүзге танымал болған сәті еді. Оның бұл жеңісі қазақ халқына үлкен рухани күш беріп, халықтың батырлық рухын көтерді.

Тәуелсіздік кезеңінде қазақ халқының тарихында өзіндік із қалдырған тарихи тұлғалардың еңбегі қайта бағаланып, олардың есімі ұрпаққа насихатталып жатыр. Ұлттың мүддесі мен тарихи шындық тұрғысынан қарағанда, Есенкұл батыр мен оның жолын қуған басқа да тарихи тұлғалардың ерліктері әрдайым есте сақталуы тиіс. Тарихтың ақтаңдақ беттері ашылып, қазақ елінің өткенін құрметтеу, сол өткеннен тағылым алу — бүгінгі ұрпақтың міндеті. Есенкұл батырдың ерлігі мен қайсарлығы еліміздің тәуелсіздік жолындағы күресінің бір бөлшегі ретінде бағалануы керек.

Осыған орай, бүгінде еліміздің тарихында өзіндік терең із қалдырған тарихи тұлғаларға ұлттық мүдде тұрғысынан лайықты баға беру жолында көптеген ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізіліп, тарихымыздың ақтаңдақ беттері ашыла түсуде. Өйткені, тарихи тұлғаларға ұлттық көзқарас ұстану жас ұрпақтың бойында отаншылдық сезімді қалыптастыратыны белгілі. Сондықтанда ұрпақтары Қожан батырдың 350 жылдығын атап өтуге «Тұрақты кеңес», «Редакциялық алқа» құрылып, «Қожан - 350» игі шарасын атқаруға жүйелі жоспармен жұмыс жасап, нәтижесінде «Қожан елінің тарихы мен шежіресі» атты кітапты жазылып шықты [5, 7 б.]. Оны жазуда Шіліктіде өмір сүрген Қоңыр қажы еңбегінің маңызы зор болды. Қоңыр қажы 1908 жылы Меккеге барған, 1905 жылы Қазақстанның шежіре жазу қоғамына мүше болған. Қуғын-сүргін басталған кезде Қытайға өтіп кеткен. Оның еңбегі Жұмык руының шежіресі, соның ішінде Қожан руының шежіресін қағазға түсірген. Шежіре – өлкетану, елтану мектебі болып табылады. Жекелеген азаматтар шежіре жазу ата текті тарату деп қана түсінеді [13]. Ғылыми шежіре мазмұны ол тек ата-тегімізді таратумен ғана шектелмесе керек. Елінің тағдырын өзінің жеке басының мұратынан биік қойған, халқының тұтастығын, жерінің бүтіндігін ойлаған, салт дәстүрінің сақталуын мақсат еткен батырларымыз, ақын-жырауларымыз, ел ағалары мен көсемдеріміз, елдің сөзін сөйлеген билеріміз, шешендеріміз және тағы басқа ірі тұлғалардың тарихта алар орны ерекше, олардың ұрпақ үшін жасаған әрбір игі істері айтқан әрбір ұлағатты сөздері, өнегелі өмірлері осылардың барлығы аталған шежіре жинаққа толық кірді.

Қожан батырдың басты ерекшелігі — оның тек қана жауынгерлік шеберлігі емес, сондай-ақ халықтың бірлігі мен ұлтжандылықты сақтаудағы ықпалы. Ол өз кезіндегі саяси, әлеуметтік жағдайларды ескере отырып, қазақтың дәстүрлі әдет-ғұрыптары мен ұлттық құндылықтарын сақтауды басты мақсат етіп қойды. Бұл оған өз жауынгерлерін тиімді басқаруға және халықты қорғау үшін қажетті шараларды қабылдауға мүмкіндік берді.

Қожан батырдың ұлттық патриотизмді насихаттаудағы рөлі ерекше. Оның әрекеттері қазақ халқының өз жеріне, мәдениеті мен дәстүріне деген сүйіспеншілігін оятты. Қожан батыр халықтың бірлігі мен тәуелсіздігі үшін күрескенде, ол әрқашан ұлттың болашағына деген сенімділік пен ұлттық рухты жоғары ұстады.

Қазақстандық патриотизмнің негізі — туған жерге, ұлттық мәдениетке, дәстүр мен тарихқа деген құрмет пен сүйіспеншілік. Қожан батырдың өмірі мен ерліктері осы патриотизмнің жарқын үлгісі ретінде тарихта қалды. Ол өз ұлтының құндылықтарын қорғай отырып, жастарға елге қызмет етудің нағыз үлгісін көрсетіп, ұлттық бірлікті нығайтуға ықпал етті.

Қожан батырдың мұрасы және қазіргі Қазақстандағы орны. Қожан батырдың тарихи мұрасы қазіргі Қазақстан қоғамында өзекті. Оның ерлігі мен тәуелсіздік жолындағы күресі бүгінгі күнде ұлттық бірлікті, патриотизмді қалыптастырудағы маңызды факторлардың бірі болып табылады. Қожан батырдың есімі қазақ халқының мәдени мұрасында, әдебиеті мен тарихында ерекше орын алады.

Қазақстанның қазіргі заманындағы патриотизмді қалыптастыруда Қожан батырдың рухани мұрасы үлкен маңызға ие. Оның дәлелі ретінде әлеуметтік желіде жарық көрген арнау өлеңді айтуға болады.

«Қожан батыр»
Тарихым шертіп сырлы домбырасын,
Төгілтіп, тебірентіп бір ыңырансын.
Тау-тасқа, кең далаға қайта оралып,
Өткенді баян еткен жыр жырласын.

Кезсінші, Шығыс өлке атырабын,
Аралап мың бұралған сай-саласын.
Кешегі бабалардың ізін тауып,
Рухын биіктерге аспандатсын.

Қомдатып желмаямен араласын,
Тарихым тұнып тұрған санада шын.
Жер жәнаты – Шығыстың аймағынан
Елу елге азық болар сыр жинасын.

«Барқытбел» – қазақ аты қойған тауға,
Мекен еді бұйырған Наймандарға.
«Тарбұғасын» жеген тасқа басып,
Аштықта болған пана қалмақтарға.

«Тасқа басқан тарбұға» етін жеген,
«Тарбиған» ол бәлесі суыр екен.
«Тай» деп «тау» орнына айтылғаннан,
Ел ауызына «Тарбағатай» енген.

Тарбағатай қарт абыз бәрін бүккен,
Шежіресін жинақтап, көптен күткен.
Шын танып, құлақ сал деп әр уақытта,
Менмұндалар қауымға өткен-кеткен.

Қойнауы Тарбағатай көпті көрген,
Жалғасып Сауыр-Сайқан шеп түзеген,
Олармен қатарласқан Маңырақта
Сырға толы, қилы сан заман өткен.

Арасында олардың кең көсілген,
Шіліктінің даласы көшін керген.
Бұл өңірден Асан қайғы аттанарда,
Қимастықтан шығармапты есінен.

Үш есікті қасиетті осы алқапты
«Үш Қожан» қоныс етіп жайлапты.
Көзіндей бабалардың асыл туған
Мирас қып ұрпақтарға табыстапты.

Алыстан орағатып сөз айтайын,
Қатысты осы жерге істің жайын.
Атасы үш арыстың батыр өткен,
Өңгімені солардан мен бастайын.

Қаракерей ішінде Байжігіттен
Жұмық батыр ерлікпен көзге түскен.
Сол бабадан тараған “алты Жұмық”
Бірі боп дүниеге Қожан келген.

Ақылшы боп алдында ағалары,
Інілері одан қорған таба алады.
Бесеуден ерек туған текті Қожан
Әулеттің ортаншысы атанады.

Жұмықтың Қожан еді зор діндегі,
Жасынан дүйім жұрттың түскен көзі.
Ер жетіп, әкесінен бата алып,
Баршаға сая болған бәйтерегі.

Мың жеті жүз он бесінші жыл келді,

Хан Тәуке қайтып, халық күңіренді.
Хан кеңесі ордаға шақырылып,
Қарт Жұмыққа кел деп хабар берілді.

Аманаттап тапсырды мал мен жанын,
Шақырып ап Қожандай арыстанын.
Түркістанға жол тарттым қарағым деп,
Түсіндірді алдағы істің жайын.

Қаныққан соң шаруаның жай-күйімен,
Әкесін аттандырды нөкерімен.
Балғын шақтан алған оның тәлімі
Қайрат беріп, ісінен анық көрінген.

Қырықтың қырқасына шыққан кезі
Әулетін ер Жұмықтың топтап еді.
Сауырдың Төржайлауын орда етіп,
Қабылдаған манжурлық елшілерді.

Күн санап, өмір зырлап, өтіп бақты,
Жан-жақтан хабар-ошар келіп жатты.
Ордадан қайтып келген Жұмық абыз
Қорғауға бұйрық алған Шығыс жақты.

Уақыттар неткен түрлі келіп жетті,
Сілкіндіріп жер жүзін жоңғар кепті.
Тосын жаудан халық жапа шегіп,
Шегініп, Арқа жаққа ауып кетті.

Ер Жұмық іште қайнап ыза-кегі,
Еріксіз елін алып, ол да көшті.
Күндердің бір күнінде келер кезек
Деп дайындығын бастап кетті.

Жаушы жетті жар салып соғыс жайын,
Сәлемін әкеліпті Қабанбайдың.
Олдағы бөтен емес өз туысы
Немере інісі атаның Жұмықтайын.

Алладан тілегенім келді ме деп,
Жинады жігіттерін төбеге кеп.
Қабанбайдың айтқанын жеткізді ол
Қырандарым, сендерге сенемін деп.

Ұлдары да шетінен көк бөрідей,
Қиып түсер ақ алмастың жүзіндей.
Шүйліккенде жауларына именбей,
Тура ұшып, ендеп кірер жебедей.

Айтқан соң мән-жайды жаушы кетті,
Жұмық та аттанатын күнді шешті.
Кездеспек боп бойында Аягөздің
Барлығы да бір ауыздан серттесті.

Тұсына Аягөздің кеп тоқтады,
Аңғармақ боп, тарапқа көз тастады.

Қабанбай інісінің жолын күтіп,
Сол жерге уақытша тұрақтады.

Қылаң беріп, боз ала таң атқанда,
Дүбірі қалың қолдың барланғанда,
Басынан бір төбенің берді белгі,
Келгенде жау жасағы жақын маңға.

Жұмық батыр жинады қолын жылдам,
Шеп құрып, қарсы алуға белді буған.
Қарсы жақтан көрінді жау қарасы
Сол кезде құтырынып, аласұрған.

Қарсы беттен шығады жеке батыр,
Өзінше боп, айғайды сап, ол да тұр.
«Жекпе-жекке» шығатын кімін бар деп,
Атымен арлы-берлі ойқастап жүр.

Ер Қожан да талай айқас көріп еді;
Сан шайқаста Қожақұлмен болып еді.
Қолына тоқал найза ұстаған ол
Жекпе-жектің шынайы көрігі еді.

Жасынан бола білген шын серігі
Астындағы ақ боз аты еді есті.
Тұғырына қонғанда қырандайын
Жұмық оны Қожақұлдай көруші еді.

Рұқсат бер, ата мен шығайын деп,
Бұл жаудың сырын мен ұғайын деп,
Тebініп ақ боз атын алға шықты
Тұрғаным жоқ менің де бұғайын деп.

Бойында аққан қаны ер Жұмықтан,
Батырлық та бойына ерте қонған,
Тоқал найза қолына кетті ұстап,
Бұзып-жарып шықты орта тұстан.

Атылды ақ боз аты сұр жебедей,
Найзасы сүйірленген сүнгідей,
Қаны қайнап, есіне елі түсіп,
Атанып кетті Қожан еңгезердей.
Авторы: Рауан Төлеуқанұлы [14]

Оның үлгісі жас ұрпаққа еліміздің тәуелсіздігі мен азаттығын қорғаудың маңыздылығын, ұлттың болашағы үшін еңбек етудің қажеттілігін ұғындырады. Бүгінде Қожан батырдың есімін ұлықтау, оның өмірі мен ерліктерін насихаттау еліміздің мәдени және рухани дамуына зор үлес қосып отыр.

Қорытынды.

Қазақ тарихында орыны ерекше Аягөз шайқасы болған. Қазақ тарихындағы ең маңызды әскери оқиғалардың бірі.

Аягөз шайқасы жоңғарлардың қазақ жерін басып алуына қарсы ұйымдасқан отан соғысы аясында болды. Шайқасқа қатысқан қазақтарды Әбілқайыр, Қайыптармен бірге Қабанбай батыр және басқа да қазақ батырлары басқарды. Бұл шайқаста қазақ жасақтары жоңғар әскерімен соғысып, жеңілседе қазақ жерінде тәуелсіздік үшін күресін жалғастырды. Осы шайқас нәтижесінде жоңғар әскерінің бір бөлігі жеңіліске ұшырай бастаған еді, қазақтар ерлік көрсетті, бірақ Әбілқайыр мен Қайыптың ауызбірлігі болмағандықтан сәтсіз аяқталды. Қол бастаған Қабанбай батырлармен бірге шайқасқан Қожан батыр

осы шайқаста көз жұмды. Бұл оқиға қазақ халқының тәуелсіздік жолындағы күресінің бір бөлігі. Тарихқа дұрыс баға бере алсақ, жас ұрпаққа ұлтын сүйдіреді, ұлтжанды қылып тәрбиелейді. XIX ғасырда халықтың қоғамдық-рухани өміріндегі әлеуметтік топтардың ішінде қоғамды ең қозғаушы күш болып есептелетін батырлар тарихтағы өзінің орынын да, қызметінде ешқашан жоғалтқан емес. Қожан Батыр - қазақ халқының ұлт-азаттық күресінің биік тұлғасы, Оның ерлігі, әскери стратегиясы мен ұйымдастырушылық қабілеті, халықты біріктірудегі рөлі бүгінде Қазақстанның ұлттық тарихының маңызды бөлігін құрайды. Қожан батырдың өмірі мен мұрасы қазақ халқының еркіндік, тәуелсіздік үшін күресінің тамыры ретінде бүгінгі ұрпақ үшін үлкен тәрбиелік мәнге ие. Қожан Батыр – қазақ халқының ерлік дәстүрінің жарқын үлгісі, ұлттық патриотизмнің көрнекті өкілі. Оның өмірі мен күресі Қазақстанның тәуелсіздігі мен еркіндігі үшін болған тарихи оқиғалармен тығыз байланысты. Қожан Батырдың ұлт үшін жасаған ерліктері, елінің тәуелсіздігі мен аумақтық тұтастығын қорғаудағы еңбегі, жастарға ұлттық патриотизмді, Отанға деген сүйіспеншілікті, елдің мүддесі үшін күресуді үлгі етеді. Батырдың ел тарихындағы орны мен бейнесі бүгінгі ұрпаққа рухани күш беріп, қазақ халқының ұлттық сана-сезімін жаңғыртуда маңызды рөл атқарады.

Қожан Батырдың ерліктері мен батырлығы арқылы қазақ халқының тарихындағы қиын-қыстау кезеңдерде ұлттың бірлігі мен татулығын сақтау, ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді құрметтеу, сондай-ақ болашақ ұрпаққа ата-бабаларының ерліктерін ұмыттырмау қажеттігі тағы да бір мәрте айқындалады. Оның өмірі мен күресі қазақстандық патриотизмнің биік үлгісі болып табылады, және бұл рухани мұра бүгінде де өзектілігін жоғалтпай, ұлттың тарихын терең түсінуге, ұлттық бірлікті нығайтуға бағытталған жұмыстарда маңыздылығын сақтап келеді.

Қожан Батырдың есімі қазақ халқының ерлік тарихында мәңгі қалатындығы, оның патриоттық іс-әрекеттері мен қайсарлық рухы Қазақстанның болашақ ұрпақтары үшін ұлттық сана мен құрметтің өлшемі болары сөзсіз. Қазақтың батырлық рухын паш еткен Қожан батырдың есімі ел жадында мәңгі сақталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тоқаев Қ-Ж. Батыр бабаларымыз сын сағатта бір тудың астына жиналған. 05 маусым. - 2023. <https://www.akorda.kz/kz/prezident-kasym-zhomart-tokaev-tu-koteru-rasimine-katysty-55035>
2. Дүкенбаева З.ХХ ғасырдың 20-40 жылдарындағы ұлт зиялылары: Оқу құралы. – Павлодар, 2007. – 245 б.
3. Қозыбаев М. Тұлғалар тұғыры. – Алматы: ҚазАқпарат. - 2009. – 540 б.
4. Назарбаева Г., Әбжанов Х. Қазақстан: Тарих. Тұлға. Теория. Алматы: 2004. -340 б.
5. Енсенев Қ. Батырлар институтының әскери жорықтардағы стратегиясы. «Тарих және тағылым: жаугершілік замандағы қазақ батырлары» республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы. Өскемен, «Өрлеу» БАҰО» АҚ «Шығыс Қазақстан облысы бойынша ҚДИ» филиалы. - 2024. – 220 б.
6. Қазақ ру-тайпаларының тарихы. Найман. X т. - 3-кіт. - Алматы: «Алаш» тарихи-зерттеу орталығы, 2008. - 430 б.
7. Қожан елінің тарихы мен шежіресі. - Алматы: Керемет медиа, 2021. - 464 б.
8. Мамырұлы К. Жұмық батыр. Қарағанды: Қарағанды полиграфиясы, 2011. - 71 б.
9. Мамырұлы К. Қазақ халқының жоңғар басқыншыларына қарсы күресі. - Алматы: Ғылым, 2000. - 264 б.
10. Кушкұмбаев А.К. Военное дело казахов в XVII-XVIII веках. – Алматы: «Дайк-Пресс», 2001. – С.96-97.
11. Мұқашұлы Т. Қожан. - Алматы: Керемет медиа, 2023. -113 б.
12. Назарбайұлы Б. Тенкі. - Алматы, 2021. - 240 б.
13. Бейсенбайұлы Ж.Қазақ шежіресі. - Алматы: Атамұра, 1991. - 160 б.
14. https://vk.com/wall-88423803_432
15. Кайырғалиева Г. Батырлар институтының қазақ мемлекеттілігін сақтаудағы қызметі // Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. - II-бөлім. - №3. - 2015. - 24-29 бб.
16. Ахметжанов Қ.С. Жараған темір кигендер (Батырлардың қару-жарағы, әскери өнері, салт-дәстүрлері). - Алматы: Дәуір, 1996. -238 б.

References:

1. Toqayev Q-J. Batyr babalarımız syn saǵatta bir tudıñ astına jinalǵan. 05 mausım. - 2023. <https://www.akorda.kz/kz/prezident-kasym-zhomart-tokaev-tu-koteru-rasimine-katysty-55035>

2. Dikenbaeva Z. XX ғасырдың 20-40 жұлдарындағы ұлттың зиялылары: Оқу қуралы. – Павлодар, 2007. – 245 б.
3. Қозыбаев М. Тұлғалар туғыры. – Алматы: ҚазАқпарат. - 2009. – 540 б.
4. Назарбаева Г., Әбжанов Н. Қазақстан: Тарих. Тұлға. Теория. Алматы: 2004. -340 б.
5. Еңсенов Қ. Батырлар институтының әскери жорықтардағы стратегиясы. «Тарих және тағлым: жаугершілік замандағы қазақ батырлары» республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы. Өскемен, «Өрлеу» БҒУО» АҚ «Шығыс Қазақстан облысы бойынша КДИ» филиалы. - 2024. – 220 б.
6. Қазақ ру-тайпаларының тарихы. Найман. Ғ т. - 3-кіт. - Алматы: «Алаш» тарихы-зерттеу орталығы, 2008. - 430 б.
7. Қоқан елінің тарихы мен шежіресі. - Алматы: Керемет media, 2021. - 464 б.
8. Мамырұлы К. Жұмық батыр. Қарағанды: Қарағанды полиграфиясы, 2011. - 71 б.
9. Мамырұлы К. Қазақ халқының жоңғар басыншыларына қарсы күресі. - Алматы: Ғылым, 2000. - 264 б.
10. Құшқұмбаев А.К. Военное дело казаков в XVII-XVIII веках. – Алматы: «Дайк-Press», 2001. – С.96-97.
11. Мұқашұлы Т. Қоқан. - Алматы: Керемет media, 2023. -113 б.
12. Назарбайұлы Б. Төпкі. - Алматы, 2021. - 240 б.
13. Бейсенбайұлы Ж. Қазақ шежіресі. - Алматы: Атамұра, 1991. - 160 б.
14. https://vk.com/wall-88423803_432
15. Қайырғалиева Г. Батырлар институтының қазақ мемлекеттілігін сақтаудағы қызметі // Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. - II-болім. - №3. - 2015. - 24-29 бб.
16. Ахметжанов Қ.С. Жараған темір кигендер (Батырларның қару-жарағы, әскери өнері, салт-дәстүрлері). - Алматы: Дәуір, 1996. -238 б.